ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЛУЖБОВИХ ОСІБ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

ЛЕВ Роман Васильович - доктор філософії, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Академії праці, соціальних відносин і туризму.
ORCID: 0009-0005-7316-9012
УДК : 343.9
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2026.2-2.88

У статті здійснено теоретико-правове дослідження поняття та сутності корупційних правопорушень службових осіб у контексті сучасного розвитку антикорупційного законодавства України. Також, наголошено, що корупція як явище, вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільство й економіку всіх країн світу, а її прояви та механізми здійснення мають латентний характер.

Визначено, що корупція являє собою системне соціально-правове явище, яке вражає усі сфери життєдіяльності суспільства й держави та виражається в одержанні службовою особою, або особою, з використанням свого службового становища, незаконної матеріальної винагороди (або надання послуг) за вчинення дій, що входять до її компетенції, з метою збагачення та надають вигоду іншій стороні.

У свою чергу зазначено, що корупційні кримінальні правопорушення (кримінальна корупція) – це заборонені кримінальним законом умисні, суспільно-небезпечні діяння службових осіб, службовців й управлінців з використанням службового становища, а також інших осіб, зацікавлених в реалізації певних дій (бездіяльності) перерахованими суб'єктами, що здійснюються з корисливої або іншої особистої зацікавленості, спрямовані на отримання вигоди для себе або для третіх осіб та які завдають шкоду законним інтересам громадян, суспільства й держави.

Окреслено ознаки корупційних злочинів службових осіб, до яких віднесено: порушення законних інтересів громадян, суспільства, держави, муніципальної та іншої служби; вчиняються особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняними до них особами; мають корисливий мотив (для отримання вигоди матеріального або немайнового характеру для себе та (або) інших осіб); мають прямий умисел.

Акцентовано увагу на недосконалості нормативної бази щодо корупційних правопорушень службових осіб, а саме відсутності однозначних прописаних визначень, що призводить до різного трактування понять, й у багатьох випадках до нехтування вимогами законодавства; дозволяє довільно застосовувати окремі положення антикорупційного законодавства; дає простір для зловживань та корупційних дій.

Ключові слова: корупційні правопорушення, службові особи, корупція, службові повноваження, кримінальна корупція, антикорупційне законодавство, неправомірна вигода, досудове розслідування, кримінально-правова кваліфікація.

Постановка проблеми

Протягом останнього десятиліття при характеристиці теперішньої військової, суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні постійно констатується негативний факт активного росту корупції й посилення її впровадження в усі сфери життєдіяльності держави та суспільства. Тож, корупція в Україні набула неабиякого розмаху й почала реально загрожувати цілісності та безпеці

держави, нормальному функціонуванню публічної влади, верховенству закону та демократії, правам людини й соціальній справедливості зокрема.

Нажаль, у наш час, корупцію сміливо можна назвати одним з головних бар'єрів на шляху нашої перемоги та безпосередньо розвитку, тому боротьба з нею повинна вестися в усіх напрямках: від вдосконалення законодавства та роботи правоохоронної й судової систем до виховання в громадянах нетерпимості до будь-яких, у тому числі побутових, проявів цього соціального зла.

Як бачимо, проблема протидії корупційним правопорушенням службових осіб, залишається однією з найбільш актуальних для сучасної правової науки та практики правозастосування в Україні. А складність досліджуваної проблематики зумовлена відсутністю єдиного підходу до визначення поняття та сутності корупційних правопорушень службових осіб. Зокрема, у науковій доктрині та законодавстві простежується певна термінологічна неоднорідність у використанні понять «корупційне правопорушення», «правопорушення, пов'язане з корупцією», «корупційне кримінальне правопорушення». Зазначене ускладнює встановлення співвідношення між відповідними правовими категоріями, визначення їхніх характерних ознак, а також розмежування адміністративної, дисциплінарної та кримінальної відповідальності службових осіб за діяння корупційного характеру.

Особливої уваги потребує питання визначення службової особи як спеціального суб'єкта корупційного правопорушення. Адже правовий статус такої особи, характер наданих їй повноважень, обсяг службової компетенції та можливість впливу на прийняття управлінських рішень безпосередньо визначають специфіку механізму вчинення відповідних протиправних діянь.

Отже, постановка проблеми зумовлена необхідністю теоретико-правового осмислення поняття та сутності корупційних правопорушень службових осіб, систематизації їх визначальних ознак, а також з'ясування особливостей правового статусу суб'єкта.

Стан дослідження проблеми

Проблематику визначення поняття, правової природи та сутності корупційних правопорушень досліджували: В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, О.О. Дудоров, О.О. Житний, К.П. Задоя, І.О. Завидняк, Д.О. Калмиков, М.М. Луценко, В.В. Луцик, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк, Л.І. Щербина, Р.М. Шехавцов.

Попри наявні наукові праці, проблемні питання щодо визначення дефініцій та сутності корупційних правопорушень, вчинених службовими особами залишаються актуальними та потребують подальшого поглибленого опрацювання.

Мета і завдання дослідження

Метою наукової статті є здійснення комплексного теоретико-правового дослідження дефініцій та сутності корупційних правопорушень службових осіб, визначення їх основних юридичних ознак, окреслення особливостей правового статусу службової особи як суб'єкта відповідних протиправних діянь.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному теоретико-правовому дослідженні поняття та сутності корупційних правопорушень службових, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку антикорупційного законодавства України.

Окреслено теоретичний підхід до визначення характерних ознак корупційних правопорушень службових осіб шляхом виокремлення спеціального суб'єкта, використання службових повноважень та наявності передбачених законом підстав для юридичної відповідальності.

Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до дослідження корупційних правопорушень службових осіб, який передбачає врахування взаємозв'язку адміністративно-правових заборон, обмежень та обов'язків із кримінально-правовими механізмами притягнення до відповідальності за найбільш суспільно небезпечні прояви корупційної поведінки.

Виклад основного матеріалу

У другій половині минулого століття дослідження корупції набули характеру само-

стійного наукового напрямку. У цих дослідженнях «корупція» набула універсального соціального явища, що має міжнародне значення. Однією з найбільш важливих причин складності формулювання юридичного поняття «корупції» було те, що воно як соціальне явище в широкому сенсі виходить за межі досліджень права, кримінології та криміналістики, є складним синтетичним соціально-філософським й кримінологічним поняттям. З цього приводу, Щербина Л.І. зазначає, що «аналіз правових положень не дозволяє розкрити весь зміст даного поняття, що отримав в науці безліч інтерпретацій» [1, с. 143].

У науковій літературі змістовна сторона корупції розглядається як система корупційних угод, яка формує «тіньовий ринок», тобто – складну систему приватних правових рішень, які обов'язково виникають за рамками юридичних законів та регулюють відносини власності. Як бачимо, таке формулювання означає, що ринок виправдовує все.

Отже, на сьогодні, корупція як явище, вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільство й економіку всіх країн світу, а її прояви та механізми здійснення мають латентний характер [2, с. 103].

В.О. Навроцький, розмежовуючи види корупції, акцентує увагу на тому, що в особистісному аспекті корупція – є використанням особами, уповноваженими на виконання державних функцій або прирівняних до них, свого статусу й пов'язаних з ним можливостей для непередбаченого законами одержання матеріальних та інших благ й переваг, а також протиправне надання їм цих благ й переваг фізичними та юридичними особами [3, с. 18]. У даному визначенні, корупція розкривається як об'єктивний стан руйнування або порушення інститутів публічної влади, причини якого можуть полягати як у організаційних, так й у правових прогалинах самих цих інститутів.

Вважаємо, що даний підхід можна взяти за основу для визначення поняття «корупція», яка не є самостійним складом злочину в кримінальному законодавстві України, а виступає збірним поняттям, що охоплює ряд злочинів, вчинених службовими особами юридичних осіб публічного права (таких, як привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, протидія законній господарській діяльності, нецільове використання бюджетних коштів, та ін.) [4, с. 303].

Отже, зауважимо, що корупція являє собою системне соціально-правове явище, яке вражає усі сфери життєдіяльності суспільства й держави та виражається в одержанні службовою особою, або особою, з використанням свого службового становища, незаконної матеріальної винагороди (або надання послуг) за вчинення дій, що входять до її компетенції, з метою збагачення та надають вигоду іншій стороні.

Незважаючи на високу суспільну небезпеку й серйозні труднощі у розслідуванні корупційних злочинів, ґрунтовного нормативного визначення кримінальної корупції (корупційного злочину) поки не існує. На жаль, Закону України «Про запобігання корупції» не вирішує даної проблеми. Так, поняття корупційного правопорушення, передбачене п. 5 ч.1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [5] дає лише саме загальне уявлення про всі корупційні прояви, включаючи цивільно-правові, дисциплінарні та інші правопорушення.

У свою чергу, аналіз кримінально-правової та криміналістичної літератури дає можливість сформулювати доктринальне, криміналістично-значуще визначення корупційних злочинів або кримінальної корупції. Так, на нашу думку корупційні злочини (кримінальна корупція) – це заборонені кримінальним законом умисні, суспільно-небезпечні діяння службових осіб, службовців й управлінців з використанням службового становища, а також інших осіб, зацікавлених в реалізації певних дій (бездіяльності) перерахованими суб'єктами, що здійснюються з корисливої або іншої особистої зацікавленості, спрямовані на отримання вигоди для себе або для третіх осіб та які завдають шкоду законним інтересам громадян, суспільства й держави [6, с. 18].

Виходячи з даного визначення доцільно виокремити та згрупувати ознаки корупційних злочинів, а саме:

1) порушення законних інтересів громадян, суспільства, держави, муніципальної та іншої служби;

2) вчиняються особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняними до них особами;

3) мають корисливий мотив (для отримання вигоди матеріального або немайнового характеру для себе та (або) інших осіб);

4) мають прямий умисел.

Активний розвиток саме кримінальної корупції та безпосередньо корупційних правопорушень, вчинених службовими особами, пояснюється тим, що:

- злочинці - корупціонери все частіше застосовують системний підхід під час планування своїх дій;

- розробляють оптимальні варіанти проведення й забезпечення корупційних схем та кримінальних «операцій»;

- використовують своє службове становище, сучасні технології та спеціальну техніку.

Тому сьогодні, корупційні кримінальні правопорушення службових осіб зазвичай вчиняються, саме за допомогою різноманітних інформаційних й комп'ютерних технологій.

Суспільна небезпечність корупційних правопорушень службових осіб полягає в тому, що вони перш за все завдають істотної шкоди відносинам у сфері забезпечення нормального функціонування господарської діяльності, банківської та кредитно-фінансової систем загалом, правомірному розподіленню бюджетних коштів тощо. Специфіку та особливості протиправних діянь даної категорії чітко можна побачити в процесі досудового розслідування таких корупційних правопорушень, а саме починаючи від особливостей виявлення слідів таких злочинів, встановлення фактів та механізму їх вчинення, специфічного контингенту злочинців – службових осіб та закінчуючи складністю формування доказової бази й особливою методологією проведення слідчих (розшукових) дій та процесуальних й організаційних заходів.

Отже, враховуючи високий рівень загрози фінансової безпеки нашої держави, викликаної негативними наслідками спричиненими корупційними правопорушеннями, які вчиняються службовими особами, доцільно припустити, що протидія кримінальній корупції повинна бути одним з пріоритетних завдань як для органів законодавчої влади, так і для правоохоронних органів, ефективна діяльність яких повинна вбачатися не лише у кількісних показниках виявлених фактів кримінальних правопорушень даної категорії, а й реальною відповідальністю корупційних злочинців.

Розглядаючи корупційні правопорушення службових осіб, необхідно визначити, що саме треба розуміти під кримінальними правопорушеннями даної категорії. Так, у Законі України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII, немає визначення поняття «службова особа». Не містять такого визначення й інші нормативно-правові акти, що призводить до різнотлумачення та різночитання зазначеного поняття.

На нашу думку, службовими особами – є окремі працівники юридичної особи, які постійно або тимчасово наділені службовими повноваженнями у сферах: управління й розпорядження державним (комунальним) майном; керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників.

Тож, недосконаліть нормативної бази щодо корупційних правопорушень службових осіб (відсутність однозначних прописаних визначень) призводить до різного трактування понять, й у багатьох випадках до нехтування вимогами законодавства; дозволяє довільно застосовувати окремі положення антикорупційного законодавства; дає простір для зловживань та корупційних дій [7].

Враховуючи вище викладені поняття «службові особи» й «корупційні правопорушення» та їх ознаки, можна сформулювати поняття корупційних правопорушень службових осіб, а саме це – суспільно-небезпечні, протиправні діяння, вчинені спеціальним суб'єктом, службовою особою наділеною адміністративно-господарськими або орга-

нізаційно-розпорядчими повноваженнями, з корисливої або іншої особистої зацікавленості, що спричинили істотне порушення прав і законних інтересів громадян, установ, підприємств, організацій, суспільства чи держави.

З огляду на таке визначення можна виокремити ряд обов'язкових ознак, які притаманні кримінальним корупційним правопорушенням:

а) спеціальний об'єкт посягання;

б) спеціальний суб'єкт;

в) склад кримінального правопорушення, передбачений відповідною статтею Кримінального кодексу України;

г) спричинення істотних порушень прав та інтересів громадян, суб'єктів господарювання, суспільства або держави [6, с. 21].

Висновки

Враховуючи вище викладене, можна зазначити, корупційні правопорушення вчинені службовими особами можуть бути досить різноманітними, тому в процесі досудового розслідування доволі часто виникають проблеми з кваліфікацією таких протиправних діянь, що впливає на якість, повноту та швидкість їх розслідування й розкриття.

Така проблематична ситуація пояснюється недосконалістю чинного антикорупційного й кримінального законодавства та множинністю тлумачень кримінально-правових понять у даній сфері.

Отже, як бачимо, на сьогодні законодавцю не вдалося розробити повною мірою досконалу законодавчу базу для захисту прав та інтересів громадян й держави від злочинних корупційних посягань службових осіб.

Література

1. Луценко М.М., Щербина Л.І. Корупція в Україні: сучасний стан та проблеми протидії. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 15. С. 142-145.

2. Завидняк І.О. Поняття та сутність міжнародного співробітництва при розслідуванні фінансових злочинів транснаціонального характеру. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. С. 102 – 105.

3. Дудоров О.О., Житний О.О., Задоя К.П., Калмиков Д. О., Луцик В.В., Навроцький В.О., Хавронюк М.І., Шехавцов Р.М. *практичний посібник*. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

4. Лев Р.В. Застосування у процесуальному законодавстві поняття кримінальних правопорушень вчинених окремими працівниками (посадовими особами) юридичних осіб публічного права. Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності (теорія і право). Ірпінь. 2018. Вип. 1-2. С. 301 – 306.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

6. Лев Р.В., Завидняк І.О., Завидняк В.І. Розслідування кримінальних правопорушень службових осіб державних підприємств, установ, організацій: теорія та практика. монографія. Акад. праці, соц. відносин і туризму. Київ, 2026. 220 с.

7. Гекалюк Роман. Юридична особа публічного права» та «посадова особа»: визначення понятійної бази. *Держслужбовець*. 2017. № 1. URL : https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2017/january/issue-1/article-24604.html

Lev Roman Vasiliovich,
Doctor of Philosophy, Associate Professor of the Department of Criminal Law, Process and Criminology of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism.
lev.roma.advokat@gmail.com
ORCID: 0009-0005-7316-9012

THE CONCEPT AND ESSENCE OF CORRUPTION OFFENSES BY PUBLIC OFFICIALS: A DOCTRINAL ANALYSIS

The article presents a theoretical and legal analysis of the concept and essence of corruption-related offenses committed by public officials, within the context of the contemporary development of anti-corruption legislation in Ukraine. Furthermore, it is emphasized that corruption is no longer merely a local issue; rather, it has evolved into a transnational phenomenon affecting the societies and economies of all

countries worldwide, with its manifestations and mechanisms of operation being inherently latent.

Corruption is defined as a systemic socio-legal phenomenon that affects all spheres of activity within society and the state; it manifests when an official - or an individual leveraging their official position - receives an unlawful material reward (or services) in exchange for performing actions within their scope of authority, with the intent of personal enrichment and to the benefit of another party.

It is further noted that corruption-related criminal offenses (criminal corruption) constitute intentional, socially dangerous acts - prohibited by criminal law - committed by officials, employees, and managers through the abuse of their official position, as well as by other individuals seeking to induce specific actions (or omissions) by the aforementioned subjects. Such acts are driven by self-interest or other personal motives, are aimed at securing benefits for the perpetrators or third parties, and cause harm to the lawful interests of citizens, society, and the state.

The characteristics of corruption-related crimes committed by officials are outlined as follows: they involve the violation of the legitimate interests of citizens, society, the state, or the municipal or other public service; they are committed by individuals authorized to perform the functions of the state or local self-government, or by persons equated to them; they are driven by a self-serving motive (aimed at obtaining a material or non-material benefit for the perpetrator and/or other persons); and they are committed with direct intent.

Attention is drawn to the shortcomings of the regulatory framework concerning corruption-related offenses by public officials - specifically, the absence of clear, explicitly stated definitions. This leads to inconsistent interpretations of concepts and, in many instances, the disregard of legal requirements; it allows for the arbitrary application of certain provisions of anti-corruption legislation and creates scope for abuses and corrupt acts.

Key words: corruption-related offenses, public officials, corruption, official powers, criminal corruption, anti-corruption legislation, undue benefit, pre-trial investigation, criminal law qualification.